

С раница и бележник по Северното Черноморие

Еберхард Унджиян

Тук сме снимали приказно красивите перуники – гребна (*Iris pumila*), с жълти или лилави единични цветове на съвсем късо стебло, често гаже по-ниско от късите, извити като саби синкаво-зелени листа. Други видове носят по няколко цвята на растение. Тези на мегена перуника (*I. mellitta*) са с различна багра, според реакцията на клетъчния сок – жълти, сини, лилави и гаже кафяви. При пъстрата перуника (*I. variegata*), са жълти с кафяви жилки, по-високи от листата и още други. Намирали сме и цели полета от жълто асфоделине (*Asphodeline lutea*). Сякаш някой нарочно ги е засадил от любов към цветята и за радост на очите. Тук я наричат с не особено поетичното име „козя опашка“. Другаде съм чувал „жълто зайче грозде“. Тук през пролетта цъфти теснолистият или още кайряшки божур

Едно от любимите ми места е Северното Черноморие. Посещавал съм го многократно с колеги, студенти и приятели и винаги съм оставал изненадан и влюбен в него. В местата със степен характер, около Калиакра или по „Яйлата“, предимно през пролетта, можем да се любуваме на учудващо богатство на форми и багри.

(*Paeonia tenuifolia*). Листата му са фино разнищени, а цветът е розовочервен и рехав, като на дивия божур (*P. decora*).

Тук често ни е учудвал един представител на семейство тикви – пръскало или луда краставица (*Ecballium elaterium* – „изхвърлящия екбалиум“). Има любопитен начин на разпространение на семената. Плодовете са елиптични, дълги 4 – 5 см, покрити с къси четинки. Когато са узрели гаже при лек допир се отделят от гръжката. Вътре сокът е под налягане и пръска семената на известно разстояние. Но внимание – сокът е горчив на вкус и силно гразни кожата! Навсякъде, не само по Черноморието, на варовити терени ще забележим един представител на сем. Карамфилови, ниско разстелващата се паронихия, сполучливо наречена още сребролист (*Paronychia*

cephalotes). Можем да изредим още половината от „Флора на Добруджа“, но нека спрем изливането на роза на изобилието до тук. През лятото всичката тази хубост повяхва и пожълтява – растителният свят се е приспособил към суровите изисквания на средата. Жизнено необходимата влага бързо попива в пропускливата почва или се изпарява. Времето от цъфтежа до узряването на семената е твърде кратко.

Има и места със съвсем различен облик, особено по крайбрежието от Краенево до Калиакра и даже още на север. Те са под благоприятната защита на високия бряг, защото са обърнати на Юг. Ос-

Дребна перуника

Козя опашка или Жълто асфodelине

вен това и морето носи топли течения и така смекчава местния климат. Тук растат в изобилие и то без грижа от човека орехи, грозде и даже смокини. От стръмните скатове се просмуква вода и създава твърде благоприятни условия за тяхното развитие. Смокинята е субтропична култура и нейното присъствие тук е необичайно. Като си спомним, че този бряг е бил колонизиран от гърците преди около 2500 години, ще ни светне откъде са се взели. Първоначалният ареал на трите растения именно е югозападната част на Мала Азия. Очевидно лозарството е било добре развито. На много места от Калиакра до Тауклиман ще намерите т.н. „шарапани“ или „шарапташи“ (можем да го преведем като „винени камъни“). Състоят се от две отделения – едно по-голямо и разположено малко по-високо и едно по-малко, но по-дълбоко и разположено по-ниско. Свързани са с тесен канал. В по-голямото са струпвали гроздето, мачкано с крака или тежък дървен ствол, в по-малкото се стича сокът. Всъщност до ден днешен се спори, кои са били първите лозари и винари – гърците или първопоселенците

Кайряшки божур

Луда краставица

Сребролист

на балканския полуостров – траките.

Когато през 1963 за пръв път посетихме Таук лиман (в превод „Заливът на кокошките“), местността все още беше девствена – дива и непокътната. Разположен е на десетина километра на север от Калиакра. За разлика от днес шосе нямаше – само каруцарски път и неши, по-скоро кози пътеки. Бяхме налучкали именно стария каруцарски път. На много места долната страна на колата неприятно и предупредително стържеше по камънака. С триста зора успяхме да слезем долу. Местността представлява свлачище с шест стъпала. Най-долното се издига малко над морското равнище и презгражда следващото, заето от едно продълговато и плитко езеро, приблизително 800 x 50 м. Солеността му се променя според сезона и заедно с това и цветът – жълт, оранжев и даже пурпурен от развиващите се в него водорасли (клагофора). Освен това има и синьозелени водорасли, пурпурни бактерии и висши блатни растения. По дъното се отлага образуваната при гниенето на водораслите лечебна кал, подобна на тази

при Поморие и другаде по нашето Черноморие.

Отдавна се знае, че есенният и пролетният прелет на европейските птици се извършват по два главни пътя – Западния по крайбрежието на Атлантическия океан през Гибралтар и към Черния континент и Източния по крайбрежието на Черно море, т.н. VIA

PONTICA (от Pontus euxinus – „Гостоприемно море“ за старите гърци) и по-нататък през Босфора към Предна Азия и Африка. Разположено по Виа Понтика, блатото на Тауклиман се явява удобна спирка за много птици. И не случайно тук имахме възможност да видим няколко сиви жерава (*Grus grus*), а при груги посещения – гържосвирици (р. *Charadrius*), водобегачи – кюкавец, пийвик и гр. (р. *Tringa*), както и ръжгиви анъчи (*Tadorna ferruginea*). С лодка сме се опитвали да

Шарапан – винарна от тракийско време

влезем в абразионните пещери, издълбани от вълните в основата на скалистия бряг. В тях гнездят средните или качулати корморани (*Phalacrocorax aristotelis*). По време на брачния период имат сночета пера като качулка на главата – от там името. У нас се срещат само тук и са съобщени за пръв път през 1971 от Н. Боев по екземпляри, докарани в софийската Зоологическата градина от Тюленово. Освен това и скални гълъби (*Columba livia*). Изкатерих се на един пер-

ваз на 5 – 6 м над водата – тогава можех да си позволя такива изпълнения – и намерих гнездо с две яйца. Над Калиакра може да се види и кръжащото бели щъркел по време на есенния прелет. На увеличената снимка успяхме да ги преброим – 326.

Тюленово носи името си от един жител на тези места – тюленът монах (*Monachus monachus*). За съжаление отдавна изчезнал по нашето Черноморско крайбре-

Тауклиман

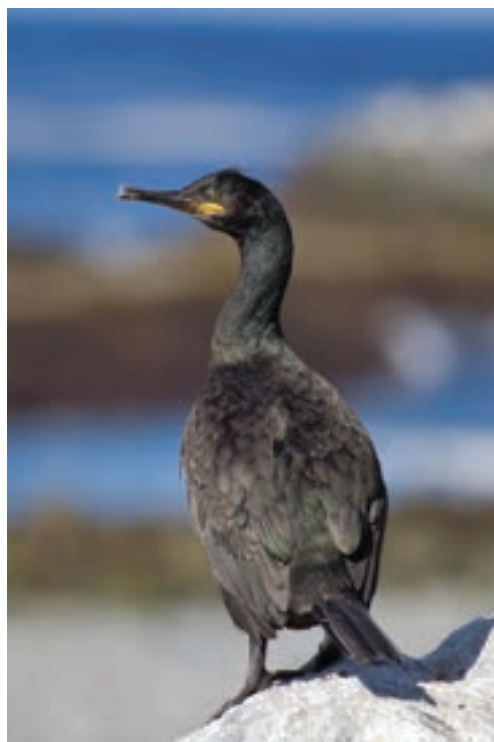
Сив жерав

жие. А защо е назован монах не ми е ясно. През 1931, когато Добруджа е била още под румънско управление, г-р Поповичи е могъл да преброи 128 екземпляра на Калиакра. През 1941 броят им е бил вече намален - го около 30. След Втората световна война са били наблюдавани само отделни животни. Нашият известен природолюбител Николай Райков, гаже беше успял да направи снимка на плуващ тюлен - вижда се само главата. В по-късни години с колегата Стоян Нонев, от музея в Добрич, сме влизали в т.н. „Тюленова пещера“. Добрахме се с лодка - груз достъп няма. При едно от земетресенията по тези места едната стена се беше срутила отчасти и пещерата не беше така тъмна, колкото преди. И ние намерихме в южното разклонение дебел слой от косми, нещо като кече или плъсти, получен при линеенето на тюлените. Подобни плъсти някога са правели прабългарите. Но стопанинът на пещерата завинаги беше напуснал леговището си, където в миналото си е почивал и раждал малките си.

Неведнъж сме слизали от тераса долу над морето. Там през Античността местни хора, а през Средновековието монаси и отшелници са се устройвали в естествените пещери. В някои от тях

са открити издраскани по стените писмени знаци, Y с две отвесни хасти от страни - прабългарски свещен знак. Той често е намерен и другаде, напр. по гръбките на прабългарските амфоровидни стомни. Ние също сме ползвали пещерите за временен подслон и преспиване. Беше твърде неobiчайно преживяване - морската стихия караше

скалата да потреперва и се чуваше ритмичния глух тътен от вълните. Тези някогашни обиталища са били обект на задълбочено проучване от времето на братя Шкорпил и по-късно, например - от

Качулат корморан

силистренския археолог проф. Г. Атанасов. През 1967 всички археологически и природни обекти по това крайбрежие на суша и под вода бяха проучени наново от експедиция - групата за подводни изследвания при БАН, под егидата на в-к „Народна младеж“. Независимо от техните предложения бе сключен договор между Балкантурист и френска

Тюлен монах

туристическа компания и бе построен курортния комплекс „Русалка“. С това съдбата на Тауклиман като природен резерват бе решена.

Яйлата е равно като тепсия карстово плато, покрито с ниска растителност. Тук между другото гнездят два вида птици, които не бихме очаквали „на сухо“. Принадлежат към разреда на гъждосвирицовите (*Charadriiformes*), свързани по начало с влажните зони. Това са совоокия турулик (*Burhinus oedipnemos*) и огърличникът (*Glareola pratincola*). Старото название на последния е преводно – „блатна лястовица“. Но нито е блатна

птица, а още по-малко лястовица, независимо от действително дълбоко развилената опашка. Сполучливото ново име е създадено от видния ни орнитолог и природозащитник Николай Боев, заради „огърлицата“ – черен пръстен около жълтата гушка. С помощта на 500 милиметров телеобектив се помъчих да го приближа достатъчно, по подобие на Винету, великия вожд на апачите. Да, ама не – само си натъртих, че и разкръвавих лактите и коленете.

На Калиакра се запознах за първи път с не един нов за мене вид животни и растения, при първото ми посещение през 1959 и нататък. Този нос ни е подарил и възможността да се насладим на несравнимия полет на едно от най-величествените създания на пернатия свят, средиземноморския буревестник (*Puffinus yelkouan*). Беше направо невероятна гледка: птицата, без да помръдне криле, сякаш безтегловна, се носеше над вълните. И без никакво видимо усилие следваше техния ритъм. По време

Совоокия турулик

Нос Калиакра

на полета завъртваше тялото си по надлъжната ос. Току виждахме черния гръб или бялата долна половина. Опитвах се да „я уловя“ с 500-милиметровия телеобектив. Резултатът беше крайно незадоволителен. Фокусирането на летяща птица със старата фототехника се оказа много затруднително. Да, днес с

„автофокус“ се постигат и качествени резултати! Ние сме регистрирали само малобройни групи. Но чуждестранни автори описват многохилядни ята, дошли от гнездилищата в Мраморно и Средиземно море, да следват рибните пасажии. Съвпадението на струпванията на рибата и ятата буревестници е съвсем

очевидно. Покрай тези преживявания си спомних за разказа на М. Горки „Песен за буревестника“. Като забележителност тук заслужава да се отбележи и колонията на градски лястовици (*Delichon urbica*), гнездящи по външната страна на Калиакра. За нас беше немалка изненада да видим тази „типична градска обитателка“ да гнезди в първично местообитание.

Средиземноморски буревестник

Освен птиците, на Калиакра има и безбройно множество други животни, които заслужават интерес. Вездесъщите, чевръсти и любопитни стенни гущери (*Podarcis muralis*) и тук се катерят по скалите. В морето често виждах сива водна змия (*Natrix tessellata*).

Сива водна змия

Очевидно много добре се чувства в морето, плува даже при слабо вълнение. Крие се и се увида около камъните на скалистия бряг. На около 3 метра от нея две групи, по около 30 см дълги, си бяха хванали две рибки, морски кучки (от р. *Blennius*). Тази малко неочаквана особеност на сивата водна змия е била констатирана още навремето от нашия именит съгражданин Васил Ковачев и отбелязана в неговия труд „Херпетологична фауна на България“. При едно от посещенията ни на Калиакра със студенти, един от групата едва не настъпи и пепелянка (*Vipera ammodytes*), вид характерен за каменисти терени. Едва в последния момент успях да го предупредя. Тъй като носеше сандали, последствията можеха да бъдат сериозни. Пепелянката често свиwa шията си във вид на буквата S, в готовност да нападне (или да се защитава?).

На сушата около Калиакра също е „шарено“. Из храстите от грака, глог и други, намерихме зебровия или още тигров паяк (*Argiope bruennichi*). Нашареното му с напречни светли ивици неизменно коремче привлича внимание. По правило седят с главата наголу на мрежата. Тя има една особеност – в средата личи зигзагообразно удебеление. Арахнолозите (специалистите по

паяците) го наричат „стабилмент“, но досега никога не е успял да даде приемливо обяснение на тази особеност. Още по-причудлив вид има една близка неговя роднина, сребристият паяк (*A. lobata*). Коремчето му наистина показва сребрист блясък. Освен това ръбът му е наделен, та прилича на зъбчатото колело. Все едно че тропически вид по една случайност е бил пренесен в Европа! Докато първият е широко разпространен у нас, вторият сме го намерили само по Черноморието. Женската снася през есента яйца в пашкул. Навсякъде из терена ще намерите гупките и на земния паяк тарантул (*Lycosa singoriensis*). И неговият ареал е грамаден – от Източна Австрия та чак до езерото Байкал! За разлика от другите членове на тази голяма група, паяците вълци не си плетат мрежа. Специално земният паяк живее в гупка, дълбока до 20 – 30 см, която си изкопава сам. За да не се събори земята, облича стените с паяжина, както ние иззиждаме нашите кладенци.

Още много, безкрайно много може да се разкаже за нашите екскурзии, наблюдения и приятни преживявания по нашето прекрасно Северно Черноморие. Засега стига! Друг път повече. ■